

PLURALITA MORÁLNYCH KONCEPTOV PLURALISM OF MORAL CONCEPTS

Martin Muránsky

Abstrakt

Rozpoznanie a zdefinovanie základných rysov morálky a morálneho súdenia v dostatočnom rozsahu je prvý a zároveň nevyhnutný krok k tomu, aby sme mohli začať porovnávať jednotlivé koncepty navzájom.

Kľúčové slová: morálka, kultúra, morálna norma.

Abstract

Recognizing and defining of the basic features of morality and moral judgment in a sufficient scope is the first and, at the same time, a necessary step to begin comparing individual concepts together.

Key words: morality, culture, moral norm.

Úvod

Východiskovou situáciou v uvažovaní o morálke možno označiť problém *plurality morálnych konceptov*. Ak berieme za metaforu dnešného sveta moderné mesto, potom sa musíme vyrovnávať s rozmanitosťou kultúr a predstáv o dobre, ktoré zdieľajú. Ak totiž budeme morálku vnímať vždy ako jednu z mnohých, jej znaky začnú byť pre nás problematické. To, čo je jednou kultúrou považované za nemorálne, môže byť druhou schvaľované, dokonca vyžadované ako morálne – spomeňte si len na obraz ženy v kresťanstve a v islame. Aby sme boli schopní porovnávať a vybrať si medzi toľkými konceptmi, je dôležité v prvom rade pýtať sa, podľa čoho môžeme morálny koncept spoznať: odkiaľ vieme, že rozprávame o morálke? Nuž práve odtiaľ, že denne hodnotíme iných a seba samých: artikulujme naše morálne preferencie - vždy je pre nás niečo lepšie alebo naopak horšie, vždy je niekto „charakter“, zatiaľ čo iný je „chrapúň“. Každý z nás má skúsenosť s

artikuláciou svojich morálnych hodnotení. Podľa čoho však spoznáme morálne sudy, ktoré sú základnou zložkou každého konceptu?

Rozpoznanie a zdefinovanie základných rysov morálky a morálneho súdenia v dostatočnom rozsahu je prvý a zároveň nevyhnutný krok k tomu, aby sme mohli začať porovnávať jednotlivé koncepty navzájom. *Normy, v zmysle v akom tu o nich uvažujeme, môžu byť považované za nariadenia pre ľudskú činnosť.* Základným znakom praktických pravidiel je, že sa na rozdiel od prírodných zákonov (teoretické pravidlá) vzťahujú na sféru ľudského konania: tvrdenie „ak padne pohár na zem, musí sa rozbiť“ je príkladom fungovania prírodného zákona, ktorý vyjadrujeme teoretickou vetou: ale tvrdenie – „ak pustíš pohár na zem, rozbije sa“ je vyjadrením praktickej normy. Prečo? Teoretické sudy sa vzťahujú na opakovania súvislostí pozorovaných javov, a to z pozície nestranného pozorovateľa, ktorý ich zaznamenáva. Ak padne pohár a rozbije sa, konštatujem to ako pozorovateľ. Pozorovateľ je tak v pozícii, z ktorej nemôže aktívne zasahovať a rozhodovať o výsledku svojho pozorovania, pretože mu ide o opis skutočnosti. V praktickej oblasti však nie sme pozorovateľmi, ale aktérmi konania. Keďže sme aktérmi konania, v praktickej sfére sa jedná o normy, ktoré treba „dodržiavať“. Pokiaľ sa niekto podľa nich nespráva, môže byť vzhľadom na ne „braný na zodpovednosť“ - *kritizovaný*, inak povedané sankcionovateľný. Tvrdenie „Ak pustíš pohár, rozbije sa“ predpokladá konkrétneho adresáta, ktorý môže alebo nemusí pustiť pohár z ruky: ak to urobí, vieme ho za to brať na zodpovednosť. Inými slovami, ak platnosť tvrdenia o prírodnom dianí nezávisí od nás, v prípade praktických noriem závisí ich platnosť od slobodnej vôle dotyčného človeka – na to, aby pohár nespadol na zem, ho náš človek nesmie z rúk pustiť. Nakoniec podstatný rozdiel spočíva v spôsobe evidencie. Kým neutrálne teoretické vety sú poznaním, ktoré je prístupné rovnako pre každého, v prípade praktických viet ide o zásadný rozdiel v evidencii: ináč si uvedomujem svoju situáciu z pozície aktérov, ktorých sa „týka“ (a situácia sa ich týka preto, lebo ju musia tak alebo ináč rozhodnúť). Ináč ju registrujeme ako pozorovateľa, ktorí ju len registrujú - o tej istej bolesti sa vyjadruje lekár ináč ako pacient, ktorý ju pociťuje.

Nie všetky praktické normy sú však morálnymi normami. Normy a pravidlá regulujú vždy istý spôsob konania, ktoré sa očakáva alebo je žiaduce. Čím sa líšia morálne výroky typu „mučenie je zlé“ od praktických noriem ako „daj prednosť v jazde“? O špecifickej štruktúre morálnych noriem sa dozvedáme na základe analýzy používania jazykových výrazov, ktorými ich artikulujeme. Podľa Tugendhata (2004)

ide o dva druhy modálnych výrazov „musieť/nemôcť“ a „dobrý /zlý“ . Ak vynášame morálny súd alebo sa rozhodujeme ako konať, nekonáme tak z pasívnej pozície nestranného pozorovateľa. Sme to „my“, kto koná, kto sa rozhoduje ako konať – aké možnosti konania považovať za *dobré* alebo *zlé*. Pokým teoretické sudy majú formu *pravda, nepravda*, praktické sudy sa vzťahujú na rozlíšenie *dobré, zlé*. Oba druhy výrokov vyjadrujú predvídateľnú nevyhnutnosť diania alebo konania vo svete.

„Dobré“ a „zlé“ - ako zložky ľudského konania

Začneme sémantickým rozborom slov *dobré* a *zlé*. Konanie, ktoré je prikazované, a v tomto zmysle od nás spoločnosťou vyžadované, nesie prívlastok *dobré*. Naopak, zakazované konanie je posudzované ako *zlé*. Vo všeobecnosti je možné výraz *dobrý*, podľa Tugendhata označiť ako *pro-slovo* (Tugendhat, E. 2004). Tým, že ho používame, dávame v konkrétnom kontexte najavo, že sme *za*. To znamená, že súhlasíme s konaním, o ktorom sa vyjadrujeme, že je *dobré*, v prípade morálnych súdov takéto konanie dokonca od druhých vyžadujeme, a to prostredníctvom výrazov *musíš* a *mal by si*. Morálne sudy nie sú jediným prípadom, v ktorom si označenia *dobrý* alebo *zlý* nárokuje na objektívnu platnosť. Pre náš výklad je dôležité trojaké používanie výrazu „ *dobrý-zlý* „,:

- účelové alebo hypotetické
- atributívne
- morálne

1. účelové alebo hypotetické používanie výrazov „dobrý“.

Jedno z ich najčastejších použití odvodzujeme od Kantovho termínu hypotetický imperatív: ak chcem dosiahnuť to a to, musím urobiť to a tamto – ide teda o priradenie vhodných prostriedkov vo vzťahu k dosiahnutiu určitého cieľa. Pokiaľ sa konanie javí vo vzťahu k cieľu ako rozumné, bude považované za *dobré*. Napríklad, ak sa chceme naučiť hrať na husliach, je *dobré pre nás chodiť do hudobnej školy*. *Dobré* v tomto prípade odkazuje k tomu, čo by sme *mali* vykonať . Inými slovami, ak chceme dosiahnuť *cieľ*, je pre nás *dobré* konať určitým spôsobom . K dispozícii máme objektívne kritériá, vzhľadom ku ktorým môže byť určitá činnosť označená za *dobru* alebo *zlú*. Ak by sme sa snažili dosiahnuť X činnosťou, ktorá by bola vo vzťahu k cieľu na základe objektívnych kritérií označená ako *zlá*, znamenalo by to toľko, že naše počínanie je vo vzťahu k cieľu, ktorý sme si stanovili, *nerozumné* a naopak: predstavte si napríklad nakrájanie zeleniny do polievky ako cieľ našej činnosti, ľahko sa dohodneme na tom, že prostriedkom k dosiahnutiu cieľa je nôž: ak by sme krájali

zeleninu tupým nožom namiesto ostrého, jednalo by sa o činnosť, ktorá by bola nerozumná vzhľadom k cieľu našej činnosti. (Tugendhat, E. 2004).

2. atributívne používanie výrazu „dobrý“

Toto používanie predpokladá viac než priradenie prostriedkov k dosiahnutiu jednotlivých cieľov: Pokiaľ ste dobrým kuchárom, viete nakrájať zeleninu bez problémov. Ako vzniká priradenie výrazu „dobrý“ k označeniu kuchár? Kuchár je evidentne povolanie, ktorým identifikujem človeka, ktorý má isté schopnosti a zručnosti. Takéto priradovanie vlastností „dobrý“ k osobe človeka, ktorý ovláda isté zručnosti, nazývame atributívnym používaním výrazu „dobrý“. Telesné, umelecké a inštrumentálne schopnosti sú rozvíjané do väčšej či menšej miery už od útleho veku, a to za pomoci dospelých osôb, akými sú rodičia, učitelia atď. V prípade, že je dieťa zanedbávané a rozvoju jeho schopností sa nikto dostatočne nevenuje, predispozície, ktorými disponuje sa nemusia rozvinúť v samotné schopnosti. Nikto nemôže vynikať vo všetkých smeroch, a preto nie o každom môžeme povedať, že je napríklad dobrým hudobníkom ako aj dobrým športovcom a kuchárom.

Na druhej strane, pokiaľ sa chápete – identifikujete – ako hudobník, nikto od vás nečaká vrátane vás samých, že viete krájať zeleninu nadrobno. Určite sa však očakáva, že viete hrať a zrejme by Vás mrzelo, ak by ste nemali sluch a každý večer museli hrať falošne. Ak sa človek nechápe napríklad ako hudobník, športovec alebo kuchár, nie je ani dôležité nazývať ho zlým vo vzťahu k týmto schopnostiam. V oblasti povolania má každý do istej miery možnosť vybrať si, ako sa chce rozumieť - kým chce byť vo sociálnej sfére. Predpokladáme, že ak niekto prijme úlohu kuchára, bude pre neho dôležité či ho ostatní považujú za *dobrého* alebo *zlého* na základe toho, ako vykonáva svoju profesiu, ktorú si sám zvolil. *Tá sa totiž stáva súčasťou jeho identity: od kuchára sa už objektívne očakáva, že vie variť, ako aj on sám – pokiaľ sa identifikuje ako kuchár - hodnotí seba samého v závislosti od miery zručnosti, ktorú má ovládať. V prípade, že vo vykonávaní svojej úlohy zlyhá, cíti zahanbenie. Dôvodom je nehodnosť výkonu jeho vykonávateľa vo vlastných očiach. Fóliovou reakciou zo strany na naše zlyhanie zo strany iných ľudí môže byť výsmech alebo pohrdanie. Tejto reakcie sa snaží človek vyhýbať a ona je dôvodom zahanbenia, ktoré pociťuje. Pretože výsmech je pocitom straty vlastnej hodnoty v očiach druhého* (Tugendhat, E. 2004).

3. morálne používanie výrazu „dobrý“

Nemôže byť skvelý kuchár, futbalista, filozof zlým človekom? Môže. Čo však máme na mysli, keď povieme o niekom že je „dobrým človekom“? Vzhľadom na čo dobrým alebo zlým? - môžete sa logicky opýtať. Vieme, že to zrejme nie je jednotlivý cieľ konania ako v prípade hypotetického významu „dobrý“. Zrejme je aj to, že týmto hľadiskom nebude ani sociálna zručnosť v zmysle povolania človeka. Človek sa učí oveľa viac než len svoje povolanie: disponuje dôležitou schopnosťou *socializovať sa do spoločnosti*: Spoločnosť je pre jedinca vždy už vymedzená pravidlami, sociálnymi normami. Preto sa členmi ľudskej spoločnosti nerodíme, ale stávame sa nimi na základe osvojenia si množstva pravidiel a noriem sociálne akceptovaného správania – ich osvojenie závisí do veľkej miery od výchovy už od útleho detstva, podobne ako učenie sa zručnostiam. Označením *dobrý* v morálnom zmysle *nepoukazujeme* v skutočnosti na jednotlivý čin, alebo zručnosť, ale na charakter človeka, ktorý ho vykonal. Tým, že jeho správanie hodnotíme ako *dobré*, hodnotíme ho ako člena spoločnosti kooperujúcich ľudí. „*Žiadny priamo uchopiteľný význam gramaticky absolútneho spôsobu použitia slova „dobré“ neexistuje, ale tento spôsob použitia odkazuje na jeden význačný atributívny spôsob užitia, keď hovoríme, že niekto je dobrý ako človek alebo člen spoločenstva, ako sociálny partner, resp. partner kooperácie.*“ (Tugendhat, E. 2004). Tugendhat sám priznáva, že takéto stanovisko nie je možné jednoznačne dokázať. Snaží sa ho preto aspoň objasniť na základe iných spôsobov použitia vzťahujúcich sa na človeka a jeho schopnosti, konkrétne telesných, umeleckých a inštrumentálnych zručností (Tugendhat, E. 2004).

„*Chcel by som tvrdiť, že morálne normy spoločnosti sú práve tie, ktoré definujú, čo to znamená byť dobrou kooperatívnou bytosťou. Keď o ľuďoch a ich konaní hovoríme, že sú dobré alebo zlé, neposudzujeme ich vzhľadom na ich zvláštne schopnosti, ale vzhľadom k tejto schopnosti, ktorá je ústredná.*“ (Tugendhat, E. 2004). Zahanbenie v tomto prípade nie je vyvolané výsmechom ako tomu bolo v prípade profesijného pochybenia. Morálnym afektom, ktorý sa k nám dostáva ako signál nášho zlyhania zo strany druhých, je rozhorčenie. Je to afekt omnoho silnejší a výraznejší ako výsmech.

„Musieť“, „nesmieť“ a „mať“

Ďalšou charakteristikou praktických noriem je ich rôznosť vzhľadom na zdôvodnenie ich záväznosti: Medzi nimi rozlišujeme:

-rozumové a sociálne normy

-pravidlá hry

-morálne normy

1 Začneme *rozumovými* normami, ktorých podstatu sme okrajovo načrtli v predošlej podkapitole v súvislosti s hodnotiacimi súdmi *dobré* a *zlé*. Rozumové normy sa viažu k hypotetickému užitiu slova *dobrý*, teda k takému, ktoré odkazuje na nejaký praktický cieľ alebo účel konania. Sankciou pri nedodržaní normy je nedosiahnutie samotného cieľa, o ktorý nám v konaní ide, čiže nerozumné konania vzhľadom na cieľ. Pre vysvetlenie uvedieme príklad s plávaním. Ak sa nás človek, ktorý sa chce naučiť plávať spýta: „Prečo musím ísť do vody?“ Odpoveď bude jednoduchá: „Pretože inak sa nedá naučiť plávať.“ Neskôr uvidíme, že odpoveď na otázku prečo musíme dodržiavať morálne normy je oveľa zložitejšia, a to z toho dôvodu, že morálne správanie sa bezprostredne nevzťahuje k určitému účelu. V prípade rozumových noriem ide o štruktúru – „ak chceš dosiahnuť cieľ, je pre teba dobré urobiť to alebo ono“: Takéto normatívne konanie má zmysel iba vzhľadom k vonkajšiemu účelu – cieľu konania (ak chceš krájať zeleninu, musíš používať ostrý nôž). Tak, ako to vyplýva už z pomenovania *rozumových noriem*, ich nedodržiavanie odporuje „zdravému rozumu“ – napríklad používanie tupého noža, alebo odmietnutie chodenia do vody. Za dobré sú označované činnosti vzhľadom k rozumnosti, ktorá je chápaná inštrumentálne - ako prostriedok k dosiahnutiu cieľa. Rozumnosť tu ďalej znamená podľa možnosti čo najefektívnejší spôsob dosiahnutia cieľa- takéto zdôvodnenie predpokladá človeka, ktorý meria hodnotu konania úžitkom a efektivitou.

2 *Pravidlá hry* sa nevzťahujú k vonkajšiemu účelu, inými slovami, sú samoúčelné: hra sa hrá kvôli samotnej hre. Takéto pravidlá sú tvorené takým spôsobom, aby nikoho nezvýhodňovali na jednej strane a nikoho neznevýhodňovali na strane druhej, sú teda tvorené objektívne. V opačnom prípade by sa hry nikto nezúčastnil. Výraz *nesmieš* predpokladá pravidlá hry, ktoré sa ďalej nezdôvodňujú: ak chcete hrať futbal, mali by ste sa držať pravidla, že gól sa rukou nedáva, alebo 13 hráčov nemôže nastúpiť na majstrovský zápas. Na to, aby bola hra hrou, sa musia dodržiavať jej pravidlá. Ak chcete dávať gól rukou, musíte hrať inú hru – napríklad hádzanú.

Každému je jasné: ak by sa jednému hráčovi tolerovala hra rukou, potom by hra strácala zmysel- nebola by už futbalom – a ani fair-play zápasom, kde má každý hráč pred každým zápasom garantovanú rovnakú šancu na úspech. Veľkou výhodou hry sú pravidlá, ktoré platia rovnako pre každého. Všetci sú pred začiatkom hry principiálne v rovnakej príležitosti. V tomto ohľade spočíva prvý a základný rozdiel medzi pravidlami hry a sociálnymi normami. Zďaleka nie všetky sociálne normy sú súčasne

férovými objektívnymi pravidlami, ktoré ponúkajú rovnakú šancu pre každého. Tento rozdiel v povahe sociálnych noriem a pravidiel hry úzko súvisí s druhým podstatným znakom: pri porušení oboch druhov noriem sme vystavení sankciám rôzneho druhu. V hre, ak sa deje niečo, s čím zásadne nesúhlasíte, môžete odísť a zapísať sa do iného klubu. Z oblasti sociálnych noriem však vystúpiť nemožno. Podstatný rozdiel medzi pravidlami hry a sociálnymi normami je teda v ich záväznosti: v prípade hry môžeme povedať „takúto hru nehrám“ a odísť. U hráčov hry, napríklad futbalu, sa predpokladá, že sa jej zúčastnili dobrovoľne, na základe svojej vlastnej vôle a záujmu zahrať si futbal, pričom boli s jeho pravidlami dopredu oboznámení. Bolo by nezmyselné, keby sa začali meniť pravidlá šachu z dôvodu ich obídienia. Zo spoločnosti sa nedá vystúpiť ako z hry, ktorej pravidlá nám nevyhovujú. Sociálne adekvátne správanie sa bude od nás vždy vyžadované, nezávisle od nášho súhlasu a vôle. Do spoločenstva ľudí sa rodíme a nevyberáme si či budeme jeho súčasťou. Práve preto, že sme konfrontovaní so sankciami za porušovanie sociálnych noriem, ktorým sme vystavení, či chceme alebo nie, vyžadujeme *zdôvodniteľnosť* sankcii. Pri hre existuje jednoduchá odpoveď na otázku „prečo musím hrať podľa práve týchto pravidiel hry?“ – lebo ju chceš hrať, a ak nie, môžeš stále odísť. Je to práve nestrannosť a férovosť pravidiel, ktorá je predpokladom, aby sa hry „chcel“ niekto dobrovoľne zúčastniť. Pričom ono „chcieť“ je v prípade pravidiel hry výlučne v kompetenciách budúceho hráča – on chce alebo nechce hrať túto alebo inú hru. Oveľa komplikovanejšiu odpoveď dostávame v sociálnom svete.

Praktická nevyhnutnosť a morálne normy

V prípade sociálnych noriem sa rodíme do spoločenských štruktúr bez toho, aby sme mali možnosť slobodne sa rozhodnúť, či do nich skutočne „chceme“ vstúpiť. Taktiež nemáme k dispozícii voľbu, ktorá by nám umožnila z týchto štruktúr vystúpiť, tak, ako to môžeme urobiť v prípade hier. Každý človek, ktorý si túto situáciu uvedomí, je postavený pred otázkou, ako sa so sociálnymi očakávaniami spoločnosti vyrovnáť. Existujú dve základné možnosti. Buď bude očakávanie morálneho správania sa spoločnosťou pre neho znamenať násilie, s ktorým sa bude musieť vyrovnáť aspoň do tej miery, aby tlak zo strany spoločnosti nebol pre neho škodlivý. V takomto prípade sa jedná o prípad čierneho pasažiera - racionálneho egoistu, človeka, ktorý je ochotný dodržiavať morálne normy, pokiaľ mu to prináša

výhody: ak ho nik nevidí, alebo je presvedčený, že ho nik nechytí - usiluje sa o vlastnú výhodu na úkor ostatných: Mierou všetkých vecí čierneho pasažiera je vlastná výhoda, prospech: vďaka nemu chce kooperovať s inými ľuďmi, lebo je to výhodné. Vďaka hľadaniu len vlastného prospechu - ak ho nik „nevidí“ na úkor ostatných - stráca dôveru iných ľudí (neplatenie daní atď). Výsledkom je, že racionálny egoista je v princípe nesolidný nedôveryhodný partner kooperácie.

Druhou možnosťou je neakceptovanie morálnych noriem ako nevyhnutného zla, ale začlenenia ich do svojej identity cestou ich zdôvodniteľnosti. Inými slovami, začať sa chápať morálne. K dispozícii máme dve možnosti: stotožniť sa s nimi a prijať ich za svoje alebo ich vnímať ako násilné a cudzie.

Čím sa však vyznačujú morálne normy oproti sociálnym?

Spôsob, akým užívame výrazy *musieť*, *nesmieť* a *mať* v prípade morálnych noriem, poukazuje na ich záväzný charakter. Z tohto spôsobu zároveň vyplýva ich nárok na objektívnu platnosť. Užitie slov *musieť*, *nesmieť* a *mať* v morálnych súdoch má vždy gramaticky absolútny zmysel - čo to znamená? Gramatická absolútnosť znamená spôsob, akým sú morálne sudy vynášané a súvisí s ich objektívnosťou. Výrazy ako „Mučenie je zlé“, alebo „Ponižovanie človeka je zlé“ platia bezpodmienečne: majú jednu význačnú črtu: takéto konanie nie je zlé vzhľadom na niečo, napríklad vzhľadom na spoločnosť, alebo na najvyššiu bytosť - takéto konanie je zlé osebe, bez relácie k niečomu inému. Na otázku: „*Prečo nemôžem takto konať?*“ môžeme odpovedať nasledovne: „*Pretože by to nebolo dobré, čestné, morálne*“ atď. Pričom výrazy ako *dobré, čestné a morálne* už neodkazujú na inú inštanciu ako konanie samo. Preto morálne sudy nijako nezávisia od osobnej náklonnosti súdiaceho. Musia byť rovnako zdôvodniteľné a prijateľné ľubovoľnou ľudskou bytosťou.

Typickým reprezentantom sociálnych noriem je systém práva. V prípade právnych noriem sa sankcie za ich porušovanie zabezpečujú prostredníctvom štátnej moci, ktorá má k dispozícii sudy v prípade ich nedodržavania. Morálne normy sú však odlišné od právnych noriem tým, že za ich dodržavanie nie je zodpovedný štát, ale spoločenstvo ľudí. ***Prečo sa musím riadiť morálnymi pravidlami v sociálnom svete?*** V prípade práva je to jasné, hrozí mi trest. V prípade morálky máme dočinenia s vnútornou sankciou spoločenstva - tá nefunguje automaticky ako trest súdu. Morálne sankcie - vnútorné odsúdenie alebo uznanie človeka - nefungujú samozrejme ako

prírodné zákony . Predpokladajú dve nesamozrejmosti: po prvé, morálne spoločenstvo ľudí (alebo komunita), ktoré sa zakladá na vzájomnom vyžadovaní a rešpektovaní záväzkov jej členov. Stupeň a miera tohto vzájomného vyžadovania je doslova o do písmena závislá od konkrétnej skupiny ľudí v konkrétnom čase a jej kultúrnej vyspelosti.

Po druhé, život v morálke predpokladá osobné rozhodnutie *chcieť sa rozumieť ako člen morálneho spoločenstva ľudí*. Človek podľa tejto teórie nedisponuje žiadnym vrozeným citom pre morálku – ako sa domnievali konzervatívni myslitelia a u každého človeka predpokladali schopnosť súcitu. Človek sa nevyznačuje zvláštnou rozumovou vlohou, o ktorej písal (Kant, I. 2004). Nie sme teda bytosti obdarené zvláštnym rozumovým čipom, ktorý z nás robí a priori morálnych ľudí – nezávisle od toho, či chceme byť takými alebo nie. *„Život by bol hádam jednoduchší, ale tiež menej ozajstný, ak by bola morálka mojou súčasťou rovnako ako moja chrbtica alebo srdce. Predstavovať si takto morálku svedčí jednak o nedostatku dôvery vo vlastné ‚chcieť byť takým‘, ako aj v ‚chceniach byť takýmto‘ u druhých“*.

Tugendhat nazýva rozvíjanie morálnych dispozícií u človeka *„kultiváciou svedomia“*, ktorá sa uskutočňuje cestou socializácie. Pomocou takejto kultivácie získava dieťa, neskôr dospelý človek, morálny zmysel, ktorý môže byť u niektorých ľudí rozvinutý viac, u iných menej. *„Kto nemá morálny zmysel, nemôže sa ani morálne hanbiť, ani rozhorčovať nad konaním druhých. K morálnym normám si môže vybudovať jedine inštrumentálny vzťah.“* (Tugendhat, E. 2004). Fóliou rozhodnutia stať sa členom morálneho spoločenstva ľudí - brať ohľad na iných - je teda možnosť prežiť svoj život mimo dobra a zla – v tomto prípade to znamená, mať k životu s inými ľuďmi inštrumentálny vzťah: som s inými, pokiaľ je to pre mňa výhodné (pozri čierny pasažier). Špeciálnym prípadom života mimo dobra a zla môže byť zámena morálky s konvenciami. Z toho hľadiska je zaujímavý rozdiel medzi konvenciami a morálnymi normami. Konvencie sú s morálnymi normami často neprávom zamieňané, v mnohých prípadoch sa medzi nimi vôbec nerozlišuje. Konvencia predstavuje taký druh vyžadovaného správania sa, ktorý je vnímaný ako zaužívaný v tradícii určitej kultúry. Jej zdôvodnenie nemá spoločnú štruktúru s morálnou racionalitou. Ak niekto začal spievať počas prednášky a robil to opakovane, existovala by tendencia reagovať na to zvláštnym podráždeným spôsobom. Ak by sa niekto pýtal prečo na to reagujeme podráždene, odpoveďou by mohlo byť, *„To sa u nás nerobí, v našej kultúre to nie je normálne, zvyčajné...“* atď. U spoločenských konvencii je poslednou

inštanciou *odmietnutie skupiny*, ktorej nositeľom je výraz „my to odmietame“. Odmietnutie tohto druhu je samo dôvodom, ktorý už nevyžaduje zdôvodnenie. V prípade porušenia morálnej normy je odmietnutie zdôvodnené tým, že takéto jednanie treba pokladať za zlé - takéto zdôvodnenie predpokladá zdôvodňovanie – zodpovednosť, ktorá je možná v prvej osobe jednotného čísla. Jej nositeľom je výraz „ja“.

Zoznam bibliografických odkazov

KANT, I., 2004. Základy metafyziky mravov. Bratislava: Kalligram 2004. ISBN 8071496359

TUGENDHAT, E., 2004. Přednášky o etice. OIKOYMENH. Oikúmené. 2004. ISBN 8072980866

Kontakt

doc. Mgr. Martin Muránsky, PhD.

Katedra sociálnej práce

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Email. muransky@fedu.uniba.sk